

можливість відсвяткувати 450-річчя заснування міського самоврядування на державному рівні; або археологічні розкопки митниці XIV–XV ст. на околицях Меджибожа під керівництвом завідувача науково-методичного відділу, одного з найвідоміших археологів краю С.Ю. Демидка. Такі знахідки, безумовно, надають честі будь-якому регіону з багатомістовою історією.

95 років, вочевидь, це – невеликий вік в порівнянні з тими храмами муз, які мають багатомістову історію, але для людей, які створювали та й продовжують створювати нові або підтримувати давні наукові, пошукові, експозиційні традиції, працюючи віддано, з ентузіазмом, цей ювілей – значна подія.

**ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЩОДО ПОРЯТКУ
САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК (друга половина 1940-х–1960-ті рр.)**
Гаврилюк С.В.

Упродовж перших десятиліть після звершення Другої світової війни з метою закріплення серед населення комуністичного світогляду радянська влада проводила цілеспрямовану наступальну політику проти релігії і церкви. Внаслідок цього в західних областях Української РСР було закрито чимало храмів, свідомо нищилися «ідеологічно шкідливі» твори сакрального мистецтва. Зокрема, на Прикарпатті було спеціально розбито понад тридцять мальованих на склі ікон, які в 1952 р. ще встигла побачити та описати дослідниця О. Кульчицька [1, с. 157]. Спалювалися дерев'яні хрести і нищилася гуцульська кераміка з християнською символікою. З багатьох областей вивозилися за межі України колекції творів декоративно-ужиткового мистецтва, рукописні і стародруковані церковні книги, предмети церковного начиння, інші раритети. У такій непростій ситуації вагому роль щодо порятунку сакральних пам'яток відігравали музейні заклади. Завдяки активній участі їх працівників у комплексних музейних експедиціях, одноразовим виїздам для збору експонатів, переговорах із владними структурами щодо передачі в музеї церковних речей із закритих храмів, іншим формам роботи збірки музеїв поповнювалися предметами сакральної спадщини.

Діяльність Волинського краєзнавчого музею у перші повоєнні роки забезпечували 8 осіб, серед яких 3 – наукові працівники і 5 – науково-технічний персонал [7, с. 90]. Вивчення інвентарних книг Волинського краєзнавчого музею свідчить, що серед надходжень

упродовж другої половини 1940-х рр. була й невелика кількість творів сакрального мистецтва. Наприклад, у березні 1949 р. серед нових надходжень фіксуються католицькі культові речі (40 од. зб.): колекція металевих образків (15 од.зб.), мідних хрестів (20 од.зб.), дерев'яної скульптури (4 од.зб.) і зображення голуба на міді (гравюра на металі із зображенням Святого Духа) [7, с. 91]. У 1950-х рр. спостерігалася тенденція поповнення фондів музею предметами історії радянської доби, зокрема, матеріалами про економічний і соціальний розвиток області, відомих людей краю. Тому поступлення пам'яток сакральної спадщини були епізодичними. Суттєве наповнення фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї відбувалося упродовж 1960-х рр. і в наступне десятиріччя, коли масово закривалися храми і їх майно лишалося без господаря [7, с. 92].

На збереження сакральної спадщини спрямовувалася робота наукових співробітників музеїв Ровенської (нині Рівненської) області. Так, експедиції Ровенського обласного краєзнавчого музею дали можливість поповнити фонди закладу культовими предметами з поля битви під Берестечком 1651 р. Директор Острозького краєзнавчого музею В. Більдін у листі за № 31-21 від 10 лютого 1958 р. до голови Ровенського облвиконкому О. Данилевича просив дозволу на передачу у фонди музею з Троїцької церкви с. Межиріч Острозького району двох підсвічників, а також церковних предметів, які припадали пилом у кладовці церкви і не використовувалися. Керівник музею просив також передати на зберігання в музей з Острозького собору зображення св. Онуфрія на полотні – ікону XVIII ст., яка знаходилася в Соборі на хорах [5, арк. 59].

Щодо пам'яткоохоронної роботи музеїв Галичини, то також збереглися документальні свідчення. Так, директор Українського державного музею етнографії і промислу у м. Львові М. Івасюта у листі за № 6 від 12 березня 1955 р. до обласного уповноваженого Ради у справах Руської православної церкви звертався з проханням посприяти у передачі до музею різьблених дерев'яних колон XVII ст. з церкви містечка Дунаїв Поморянського району та шитого кінського чапрака з церкви села Накваша Підкамінського району [4, арк. 41].

Співробітники Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття зуміли врятувати унікальні церковні старожитності, зібрані ще його засновником В. Кобринським, які замурували в одній з музейних кімнат і цим самим не допустили їх знищення або вивезення [1, с. 157].

Рятували від нищення сакральні пам'ятки і музейні працівники Закарпаття. У 1961 р. директор Закарпатського державного музею просив дозволу в архієпископа Мукачівсько-Ужгородської єпархії про

передачу музеєві 60 одиниць духовної літератури та предметів сакральної старовини, які зберігалися в Мукачівському жіночому монастирі. Серед них – церковнослов'янський рукопис 1401 р., Біблія Еразма Роттердамського 1544 р., рукописи А. Духновича 1832 та 1848 рр., рукопис В. Довговича 1832 р., дерев'яні хрести ручної роботи XVII і XVIII ст., дерев'яні церковні чаші ручної роботи XVII ст., дерев'яні різні підсвічники XVII–XVIII ст., архієрейська митра XVIII ст., різні дерев'яні хрести XVIII–XIX ст., ікона св. Миколая XVIII ст., ікони XVII ст. (2 од.), мініатюрні церковні врата та ін. [3, арк. 3–5].

Упродовж 1960-х рр. західні області Української РСР включалися у маршрути експедицій київських і львівських наукових інституцій та музейних закладів. Відомі експедиції Київського художнього музею за участі таких дослідників, як Г. Логвин, Л. Міляєва, Львівського музею українського мистецтва за участі Б. Возницького, Львівського музею етнографії та художнього промислу за участі П. Жолтовського, ін. Одним із раритетів, виявлених і врятованих, стала ікона Волинської Богоматері – пам'ятка церковного мистецтва першої половини XIV ст. із Покровської церкви м. Луцька [7, с. 93]. У результаті експедицій Волинською областю у другій половині 1950-х–1960-х рр. фонди Волинського краєзнавчого музею поповнили чимало мистецьких шедеврів із закритих храмів – пам'ятки іконопису і декоративно-ужиткового мистецтва.

У цих експедиціях брали участь і наукові співробітники обласних краєзнавчих музеїв. Так, волинські музейники О. Ошуркевич, Й. Струцюк, Р. Кашевська брали участь в обстеженні церков Волинської області, зокрема, міста Володимира-Волинського (нині – м. Володимир). Р. Кашевська, згадуючи про обстеження Володимир-Волинського костелу, писала: «... нас закрили в костелі під охороною міліції. З нами разом знаходився і Жолтовський, мистецтвознавець зі Львова, з музею народних промислів, великий знавець сакрального живопису. Відбирали документи, книги, церковне начиння, що пізніше увійшло в експозицію музею атеїзму у Луцьку» [6, с. 32].

Б. Возницький – директор у 1963–2012 рр. Львівської картинної галереї (з 1998 р. – Львівської національної галереї мистецтв) – розповідав, що з початку 1960-х рр. ініціював експедиції з обстеження закритих храмів і порятунку сакральних пам'яток. У результаті організованих поїздок вдалося врятувати такі культові пам'ятки, як іконостас з церкви с. Загорів на Волині авторства іконописця Йова Кондзелевича, інші твори цього майстра, а також «...з Дубно з костелу, в якому зробили спортивний зал, скульптуру, що колись була в Бернардинах, раму 17 ст. (метал) з іконою Ченстоховської Богоматері (пізні-

ше була передана у галерею)... Перше, що було привезене з експедиції у 1962 році (з села Годовиця) – це роботи Пінзеля: «Авраам, що приносить в жертву Ісаака» та «Самсон, що роздирає пашу лева» [2, с. 8]. Підсумовуючи зроблене, Б. Возницький зазначив: «Чим для мене були експедиції? Перше – порятунок національної спадщини... В експедиційній роботі був сенс мого життя. Крім порятунку спадщини, що було основним, було щось, що давало великі результати» [2, с. 12].

Отже, упродовж другої половини 1940-х–1960-х рр. радянська влада здійснювала стосовно релігії і церкви наступальну політику, яка стосувалася й усіх конфесій західних областей Української РСР. До порятунку сакральної спадщини активно долучилися працівники музеїв. Завдяки їх зусиллям вдалося зберегти чимало пам'яток, які руйнувалися, знищувалися або вивозилися за межі України внаслідок свідомо спланованих антирелігійних кампаній радянського режиму.

Література

1. Андрухів І. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках ХХ століття. Історико-правовий аналіз. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2006. 432 с.
2. Борис Возницький, яким ми його пам'ятаємо / Упорядник Наталя Філевич. Львів : Центр Європи, 2013. 200 с.
3. Держархів Закарпатської області. Ф. Р-544. Оп. 3. Спр. 38.
4. Держархів Львівської області. Ф. Р-1332. Оп. 1. Спр. 11.
5. Держархів Рівненської області. Ф. Р-204. Оп. 11. Спр. 110.
6. Кашевська Р. Спогади. *Волинський музей: історія і сучасність*. Наук. збірник. Луцьк, 2009. Вип. 4. С. 32–34.
7. Ковальчук Є. І. Формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї (1929–2012 роки): Монографія. Луцьк : Волинські старожитності, 2013. 296 с.

ЛЮБОВ ШКИРАЙ – ЗАСНОВНИЦЯ ТА ХРАНИТЕЛЬКА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ СЕЛА ЗАХАРІВКА

Гайда Л.А.

Наше суспільство не завжди усвідомлює, яким неоціненним скарбом володіє – нашою історією та культурою, належно цей скарб не поціновує, у більшості випадків це відбувається через незнання. Важливу роль у процесах збереження та популяризації надбань культурної спадщини України відіграють педагоги-краєзнавці. Одна з них –